

Meertaligheid

Prima uitgangspunt voor meer taligheid

Nederland profileert zich graag als multiculturele samenleving met ruimte voor diversiteit en etnische verscheidenheid. Toch worden kinderen met een andere thuistaal dan het Nederlands in ons onderwijs al vrij snel bestempeld als ‘zorgkind’. Of het nu gaat om kinderen met een eigen streektaal, minderheidstaal of allochtone taal, afwijkende klanken van het Algemeen Nederlands worden door onze leraren vaak niet bijzonder gewaardeerd. Laat staan dat men anderstaligheid kan zien als een positieve factor, een kans en een mogelijke bron van persoonlijke en maatschappelijke rijkdom.

Auteur: Eelke Goodijk

Natuurlijk is men in het onderwijs terecht bezorgd om taalachterstand ten opzichte van het Nederlands bij anderstalige leerlingen, maar heel vaak wordt verzuimd om de wel aanwezige taalcompetenties bij deze kinderen te waarderen en te benutten. Het gebruik van andere talen wordt binnen de schoolmuren vaak alleen maar ontmoedigd.

Er zijn echter sterke, wetenschappelijk onderbouwde argumenten die een betere integratie van de thuistaal binnen het algemeen taalonderwijs rechtvaardigen. Een goed systeem van onderwijs in de minderheidstaal gaat meestal niet ten koste van de beheersing van de meerderheidstaal (Appel (1984), Baker (2000)). Voor anderstalige leerlingen leidt erkenning en validering van de eigen thuistaal vaak tot versterking van het gevoel van aanvaarding en eigenwaarde. Psychologisch is dit een veel sterkere basis om de ontwikkeling van een tweede taal op te bouwen dan latente afwijzing. Constructief omgaan met taaldiversiteit creëert meer openheid en leermotivatie voor andere talen bij alle leerlingen. Het versterkt het taalbewustzijn en het taalgevoel, en het zorgt voor een betere interculturele verstandhouding in de klas. Meertalige kinderen ontwikkelen zich ‘taliger’ dan hun eentalige leeftijdsgenootjes. Een meertalige opvoeding stimuleert de algemeen cognitieve ontwikkeling van kinderen (Ianco-Worrell (1972), Lambert & others (1993), Bialystok (2004)).

Investeren in de thuistaal

Juist jonge kinderen leren nog heel gemakkelijk en op een natuurlijke manier meerdere talen naast elkaar. Dit pleit voor vroeg vreemdetalenonderwijs, waarbij zelfs een derde taal tot de mogelijkheden behoort.

“Het gebruik van andere talen wordt binnen de schoolmuren vaak alleen maar ontmoedigd.”

Natuurlijk vraagt meertaligheid in onderwijs en opvoeding om een specifieke aanpak. Naast gedegen aandacht voor de Nederlandse taal, vraagt het van ouders en leraren ook een kwalitatieve investering in de thuistaal van het kind. Op basis van hoge taalverwachtingen en affiniteit met taal pakken jonge kinderen vaak spelenderwijs zelfs een derde taal goed op. Belangrijke bemiddelende factoren zijn welbevinden, leerplezier en intrinsieke motivatie.

In de communicatie met ouders is het waardevol om het harmonisch samenspel tussen thuistaal (-talen) en de aandacht voor een tweede, later eventueel zelfs derde, taal te ondersteunen. Te vaak nog geven leraren en begeleiders negatieve signalen af als het gaat om het functioneren van een thuistaal naast het Nederlands. Vanuit de overtuiging dat meertaligheid niet een probleem, maar juist een kans is, kunnen ouders met meer zelfvertrouwen en actiever de ontwikkeling van de moedertaal naast een tweede of eventueel derde taal stimuleren. Bovendien zijn ze zich dan vaak ook meer bewust van hun opvoedende rol ten aanzien van het Nederlands, wat tot gevolg heeft dat de communicatie in het gezin meer beredeneerd plaatsvindt. En dit is op lange termijn een belangrijk gegeven.

Naar de situatie in Fryslân

In de provincie Fryslân is in de loop der jaren veel ervaring opgedaan met meertalig onderwijs. De specifieke

tweetalige situatie, waarbij Fries en Nederlands naast elkaar functioneren in alle domeinen van het sociaal, cultureel en maatschappelijk leven, verplichtte het onderwijs na te denken over vorm en didactiek van meertalig onderwijs. Werd de Friese taal in het begin van de vorige eeuw alleen nog maar buiten de schooluren aangeboden, in de jaren dertig krijgt het Fries ook ruimte onder schooltijd. Onder invloed van de emancipatorische beweging krijgt de Friese taal in de jaren vijftig meer ruimte als voertaal binnen het lager onderwijs. Het Fries speelt dan nog vooral een rol ter overbrugging van de kloof tussen thuistaal en schooltaal. Het beleid was in feite alleen gericht op een betere beheersing van het Nederlands, dus op eentaligheid.

Vanaf 1974 treedt er, mede op basis van vernieuwde inzichten door wetenschappelijk onderzoek, een verschuiving op in het denken over en het beleid ten aanzien van het Friese taalonderwijs. Meertaligheid wordt meer gezien als een kans en een uitdaging.

Vanaf 1980 is de Friese taal een verplicht vak op school en wordt het gebruik van Fries als voertaal facultatief. Het Fries wordt opgenomen in de kerndoelen voor het onderwijs en via het Europees handvest voor regionale of minderheidstalen ingebed in de Europese en Nederlandse wetgeving. Het beleid is voortaan gericht op de ontwikkeling van tweetaligheid bij Nederlands- en Friestalige kinderen. In de loop der jaren wisselen verschillende meertalige onderwijsmodellen elkaar af en/of functioneren ze naast elkaar. De

“Constructief omgaan met taaldiversiteit creëert meer openheid en leermotivatie voor andere talen bij álle leerlingen.”

laatste tijd kristalliseren de verschillende modellen zich uit in de volgende twee, meest gangbare, toepassingsvormen: ‘Mainstream met vreemdetaalonderwijs’ (Baker en Jones, 1998), waarbij naast het Nederlands ook de vakken Fries en Engels worden aangeboden en de vorm ‘Two way/dual language’, waarbij minstens twee talen als vak én als voertaal functioneren.

Bij de toepassingsvorm ‘Mainstream met vreemdetalenonderwijs’ blijft de investering in Fries en Engels echter marginaal. Een half uur Engelse of Friese les per week is niet voldoende voor een goede doorontwikkeling van die talen. Friestalige kinderen leren veel te weinig schooltaal en idioom in de eigen taal om deze op een hoger niveau te kunnen blijven gebruiken. Mainstream met vreemdetaalonderwijs leidt, door de onevenredige gerichtheid op de Nederlandse taal, bij veel tweetalige Friese kinderen dus juist tot afnemende meertaligheid. Met betrekking tot het Engels zijn de perspectieven iets minder somber omdat de functionaliteit van het Engels in onze mondiale samenleving alleen maar toeneemt. Jonge kinderen worden via televisie en computer (-spelletjes) al overspoeld met verrijkende Engelse taal.

Maar met betrekking tot het Fries vindt er bij het mainstreammodel minimale kwalitatieve en functionele input plaats, wat dus leidt tot verminderde toepassingsmogelijkheden. Daarbij komt nog

eens dat veel leraren de Friese taal zelf vaak onvoldoende beheersen en het vak niet adequaat aanbieden. Omdat het mainstreammodel of een andere zwakke vorm van tweetalig onderwijs lange tijd als meest gangbaar functioneerde, is het zeker niet verbazingwekkend dat in alle inspectierapporten het onderwijs in de Friese taal, zowel op leraar- als op leerlingniveau, onvoldoende scoort. Op grond van eerder genoemd wetenschappelijk onderzoek is het eveneens niet verbazingwekkend, maar wel opvallend, dat de resultaten voor Nederlandse taal ook achterblijven bij het landelijk gemiddelde. Immers, een slechte beheersing van de moedertaal heeft ook negatieve consequenties voor het aanleren van een tweede of derde taal.

Bovenstaande bevindingen hebben de afgelopen tien tot vijftien jaar geleid tot een switch naar een veel sterkere vorm van onderwijs in twee- of meertaligheid, namelijk het ‘Two way/dual language’-model.

De Trijetalige Skoalle (drietalinge school)

In 1997 is in Fryslân een project gestart met zeven drietalige scholen. Deze scholen volgden acht jaar lang een internationaal beproefd concept van meertaligheid, waarbij drie talen naast elkaar functioneerden als vak en als instructietaal (Van Ruijven

en Ytsma, 2008). Doel van het project was te komen tot een vorm van drietalig basisonderwijs, dat zowel gericht is op de kerndoelen voor Fries, Nederlands en Engels. Dit betekent dat de drie talen niet alleen als schoolvak worden onderwezen, maar ook als voertaal in de klas worden gebruikt. De scholen werden vanuit de onderwijsadviesdienst CEDIN begeleid, terwijl de monitoring plaatsvond door de Fryske Akademy. De resultaten van de drietalige proefscholen bleken na acht jaar werken volgens het model ‘Two way/dual language’ (of misschien beter: ‘three way/triple language’) zeer positief af te steken tegenover die van de mainstream-controlescholen.

Met betrekking tot de Nederlandse taal scoorden de drietalige scholen nu op het landelijk gemiddelde, voor Fries scoorden ze aanmerkelijk beter dan de andere scholen en wat betreft het Engels waren de resultaten vergelijkbaar, maar voelden de leerlingen zich veel competent en gedroegen ze zich adequater.

De positieve resultaten van deze pilot leidden in 2006 tot de oprichting van een netwerk van drietalige scholen in Fryslân (Netwurk 3TS, Netwurk Trijetalige Skoallen). Netwurk 3TS begon eind 2006 met zeven basisscholen en is inmiddels na 2½ jaar aangegroeid tot 25 scholen. Het netwerk wil de komende jaren doorgroeien tot 50 scholen in 2012.

Uitgangspunt bij drietalig onderwijs is een consequente scheiding van de voertalen. Met voertaal bedoelen we de instructietaal tijdens de leertijd, dus vanaf het moment dat een leerling de klas binnenkomt tot het eind van de schooldag. Alle individuele en groepscommunicatie verloopt volgens vaste voertaalafspraken. Daarnaast speelt transfer een belangrijke rol. Onderwijs in de ene taal kan een gun-

stig effect hebben op de beheersing van de andere taal. Het is dan wel belangrijk dat leerlingen voldoende worden blootgesteld aan beide talen, in en buiten de school, en dat ze voldoende gemotiveerd zijn om die talen te leren.

Vaak gaat het bij transfer vooral om dieper liggende, taalonafhankelijke vaardigheden, zoals bijvoorbeeld tekstbegrip. Als je begrijpend lezen in het Fries krijgt, zal dat effect hebben op je vaardigheden bij begrijpend lezen in het Nederlands.

Terwijl op veel scholen in Fryslân nog altijd vrij willekeurig wordt geswitched tussen Nederlands en Fries, werkt men op 3TS-scholen juist zeer gedisciplineerd met taalscheiding.

Dit is van belang omdat leerlingen op deze manier meer gestimuleerd worden om zich in een tweede of derde taal actief te ontwikkelen. Jonge, Friestalige kinderen worden op de Nederlandstalige dagdelen heel consequent aangesproken in het Nederlands. Andersom worden Nederlandstalige kinderen op de Friestalige dagdelen ondergedompeld in het Fries. Als aanvulling op het two way/dual language systeem krijgt ook het Engels in toenemende mate vanaf groep 1 een structurele plek in het onderwijs. De Trijetalige Skoalle investeert kwalitatief en kwantitatief in drie verschillende talen.

Omdat het aantal lessen per week niet verschilt van reguliere scholen, komt de extra investering in meertaligheid niet uit een verhoging van het aantal lessen Fries en Engels. De extra investering komt vooral uit het functioneel toepassen van meerdere talen als voertaal in het onderwijs. Dit betekent dat in groep 8 na het vak Engels, bijvoorbeeld het vak aardrijkskunde in het Engels wordt onderwezen en dat op de Friese middag na het vak Fries ook het vak biologie in

het Fries wordt gegeven. Het Netwerk 3TS gaat ervan uit, dat een school zich pas drietalig mag noemen als het in groep 1 en 2 een voertaalverhouding nastreeft van minimaal 40% Fries naast 60% consequent Nederlands, met eventueel iedere week structurele aandacht voor het Engels. Vanaf groep 3 hanteert de school minimaal twee dagdelen Fries als voertaal tegenover ongeveer zeven dagdelen Nederlands en wekelijks een vaste activiteit in het Engels. Vanaf groep 7 functioneert het Engels minimaal een dagdeel als voertaal.

Meertaligheid bij de zaakvakken

Expressievakken en bewegingsonderwijs lenen zich goed voor het gebruiken van een andere voertaal dan het Nederlands. De meeste 3TS-scholen hebben dan ook niet zoveel moeite met het invullen van één Friese en/of Engelse middag. Lastiger wordt het wanneer een tweede Friese of Engelse middag moet worden ingevuld. Meestal is er niet voldoende geschikt lesmateriaal in de andere taal voorhanden en wordt er nogal een beroep gedaan op de inzet en creativiteit van de leerkracht. Taalsintrum Frysk, onderdeel van CEDIN, heeft voor een aantal zaakvakgebieden thematisch materiaal ontwikkeld, dat scholen kunnen gebruiken op hun Friese middag. Om geen overlap en extra werk te genereren wordt scholen geadviseerd om bewust en selectief met het zaakvak-aanbod om te gaan. Wanneer scholen kiezen voor een toepasselijk Friestalig thema bij het zaakvakonderwijs, moeten ze het aandurven om een minder relevant thema uit het reguliere Nederlandstalig aanbod te schrappen. Het een en ander moet natuurlijk wel verantwoord en beargumenteerd plaatsvinden en schrijf-

telijk worden vastgelegd. Hetzelfde geldt als scholen kiezen voor een Engelstalig aanbod.

In plaats van of naast de keuze voor lesmateriaal in een andere voertaal kan de school ook kiezen voor een betere afstemming van het tweede/derde voertaalonderwijs op het zaakvakonderwijs. Hierdoor kan een soort win-winsituatie ontstaan voor zowel het onderwijs in de zaakvakken als voor het tweede/derde voertaalonderwijs.

Verrijkend taalonderwijs

Bij verrijkend taalonderwijs (term overgenomen van Brouwer & Van Graft, 2003) wordt steeds uitgegaan van de bestaande zaakvakles. De doelstellingen van deze les zijn onverkort gehandhaafd. De lessen worden zoveel mogelijk gelaten zoals ze zijn, maar worden verrijkt door er doelbewust functioneel-talige activiteiten aan toe te voegen. Te denken valt aan activiteiten op het gebied van mondelinge taalvaardigheid, schrijf- en leesvaardigheid en taalbeschouwing. Bij mondelinge taalvaardigheid kan worden gedacht aan spreken, luisteren en gesprekken voeren. Ook woordenschat is een geschikt domein, omdat er juist bij de zaakvakken vaak specifieke woorden en begrippen aan de orde komen. Elk domein kan nog worden uitgewerkt in aspecten als taaltaken, taalgebruikssituaties, regels, strategieën en de communicatieve context.

Het domein 'spreken' kan bijvoorbeeld nog worden uitgewerkt in informatie verzamelen en doorgeven, dus een beschrijving geven, verslag uitbrengen, spreken over verzamelde informatie, samenvatten, vertellen, informatie geven, vragen beantwoorden, ervaringen vertellen, mening geven, vragen stellen, doorvragen om meer info te krijgen, et cetera.

Literatuur

Appel, R. (1999). *Taalbeleid, vernieuwing en verbetering van het taalonderwijs op de basisschool*. Tilburg: Zwijzen.

Baker C. en P. Jones (1998). *Encyclopedia of Bilingualism and Bilingual Education*. Clevedon: Multilingual Matters.

Bialystok, E. et al (2004). *Bilingualism, Aging, and Cognitive Control: Evidence from the Simon Task*. *Psychology and Aging*, 2004, Vol. 19, No. 2, 290- 303.

Brouwer, Tj. (2004). *Horizontaal en verticaal: een interactieve taalzaakvakles heeft het allemaal*. *Vonk*, jrg 35, nr. 3.

Brouwer, Tj. en M. van Graft (2003). *Taal in andere vakken: verrijken of ver-reiken?* Enschede: SLO.

Ianco-Worrell, A.D. (1972): 'Bilingualism and cognitive development'. In: *Child Development* 43. p. 1390-1400.

Inspectie van het onderwijs (2001). *Het onderwijs in het Fries op de basisscholen in Friesland. De stand van zaken*. Inspectierapport, nr.2001-4. Utrecht: SDU.

Inspectie van het onderwijs (2005). *De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in de provincie Fryslân*. Utrecht: SDU.

Lambert, W. E., Genesee, F., Holobow, N., & Chartrand, L. (1993). Bilingual education for majority english-speaking children. *European Journal of Psychology of Education*, 8(1), 3-22.

Myers- Scotton, C. (2006) *Multiple Voices; an introduction to Bilingualism*. Blackwell Publishing, Malden- Oxford- Victoria.

Maar het kan ook uitgewerkt worden in 'overtuigen/beïnvloeden'. Hierbij gaat het om beargumenteren, discussiëren, problemen met elkaar oplossen, tot handelen/actie aanzetten of verzoeken.

Maar bij spreken kun je ook denken aan 'je stemming of gevoelens leren uiten'. Of 'amuseren', dat wil zeggen een anekdote of verhaal vertellen of een mop of grappig verhaal. Of aan: 'spelen met woorden en zinnen' (Brouwer & Van Graft, 2003).

Door dergelijke taalactiviteiten uit de vier hoofddomeinen van het taalonderwijs toe te voegen aan bestaande zaakvaklessen, winnen deze aan kwaliteit, terwijl bovendien een duidelijke transfer plaatsvindt van het taallesonderwijs naar de zaakvakken.

In een verrijkte zaakvakles kunnen zo ook verschillende taalactiviteiten in de Friese en/of Engelse taal worden uitgevoerd. Om de betrokkenheid van leerlingen te vergroten, moeten vooral interactieve en coöperatieve werkvormen worden gehanteerd, zodat veel horizontale interactie tussen leerlingen ontstaat. Naast interactie tussen de leerlingen onderling zijn ook gesprekken onder leiding van de leraar van belang. Bij deze verticale interactie (leraar-leerling) fungeert het zogenoemde kaatsmodel (zie T. Brouwer, 1998).

Taaldidaktyk foar de basisskoallen yn Fryslân. Praktyk en teory fan meartalich ûnderwiis. Ljouwert: GCO-Fryslân, Taalsintrum Frysk.

Ytsma, J. en Beetsma, D. (2001). *Drietalig onderwijs in Fryslân*. *Moer* nr. 1: 3-10.

Ytsma, J. (1998). *Trilingual education at primary level: problems and prospects*. In: J. Arnau & J.M. Artigal (eds.). *Immersion Programmes: a European Perspective*. Universitat de Barcelona, pp. 637-646.

Tot slot

Door het zaakvakonderwijs te verrijken met expliciet talige activiteiten in zowel het Nederlands, Fries als ook Engels, investeer je extra in het talenonderwijs en zorg je bovendien voor verdieping binnen het zaakvakonderwijs. Bijkomend voordeel voor 3TS-scholen in Fryslân is dat scholen ook Fries- en Engelstalige verrijkinsactiviteiten in het zaakvakonderwijs kunnen inpassen. Hiermee kan, zelfs met een Nederlandse zaakvakmethode op een Friese of Engelse middag, toch een kwalitatieve taalimpuls aan de Friese of Engelse taal worden gegeven.

Het een en ander vraagt echter wel een bepaalde inspanning van de leraren. Het vraagt om een structurele aanpak en duidelijke aanwijzingen voor het uitvoeren van de zaakvakles. Naast de afstemming van de curricula voor taal- en zaakvaklessen moet ook terdege aandacht besteed worden aan de wijze waarop de interactie (horizontaal en verticaal) vorm en inhoud krijgt. Daarvoor is onderlinge afstemming in het team en taalbeleid noodzakelijk. Een uitdaging voor gespecialiseerde onderwijsadviseurs om hierin een goede en langdurige ondersteuning te bieden. Een uitdaging die zeker de moeite waard is, omdat meertaligheid in plaats van beperkingen, juist zoveel kansen biedt. Meertaligheid is immers een prima uitgangspunt voor meer *taligheid*.

Dit artikel is een bewerking van een artikel dat eerder gepubliceerd is in de bundel *Taalspecialisten aan het werk*.

Eelke Goodijk is onderwijsadviseur bij CEDIN.
e.goodijk@cedin.nl